

складовою в системі заходів, спрямованих на структурну перебудову економіки, розширення внутрішнього ринку, забезпечення платоспроможності уряду та корпоративних позичальників, які тимчасово зазнають проблем із ліквідністю.

Отже, як переконливо свідчить зарубіжний досвід, розбудова інноваційного суспільства можлива лише за умов активної державної підтримки, заходів економічного стимулювання, які носять послідовний характер, забезпечують взаємну підтримку на глобальній основі і відповідають стабільним цілям розвитку, впровадження програм, спрямованих на поліпшення інвестиційно-інноваційного клімату, створення довгострокових мотивацій науково-технічної творчості, стимулювання розвитку фундаментальної та корпоративної науки.

УДК 339.13:338:631.155

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аналіз стану зовнішньоекономічної безпеки України: основні загрози та пропозиції щодо подолання кризових явищ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niisp.gov.ua/articles/152/>.
2. Курошева Г. Теория антикризисного управления предприятием : [уч. пособ.] / Г. Курошева. – СПб. : Речь, 2002. – 372 с.
3. Дишлева А.М. Бюджетна політика в умовах циклічного розвитку економіки / А. М. Дишлева // Наукові праці НДФІ. – 2010. – № 3(52). – С. 59–67.
4. Андерсен К. Переосмысление экономики в изменившемся мире / К. Андерсен // Финансы и развитие. – 2011. – № 6. – С. 50–52.
5. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
6. Економіка України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка_України.

Горлачук М.А.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу

Тернопільського національного економічного університету

Горлачук О.А.

кандидат економічних наук,

викладач кафедри обліку та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу

Тернопільського національного економічного університету

ЦІНОУТВОРЕННЯ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ: ВНУТРІШНЬОРЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто економічні умови регіонального ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. Досліджено варіативну компоненту процесу ціноутворення на сільськогосподарську продукцію в регіоні. Запропоновано комплекс заходів мінімізації внутрішньорегіональної просторової варіації ціни.

Ключові слова: ціна, внутрішньорегіональна просторова варіація ціни, біржові ціни, ціновий диспаритет, аграрний ринок.

Горлачук Н.А., Горлачук А.А., ЦЕНООБРАЗОВАНИЕ НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННУЮ ПРОДУКЦИЮ: ВНУТРИРЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

В статье рассмотрены экономические условия регионального ценообразования на сельскохозяйственную продукцию. Исследована вариативная компонента процесса ценообразования на сельскохозяйственную продукцию в регионе. Предложен комплекс мероприятий по минимизации внутрирегиональной пространственной вариации цены.

Ключевые слова: цена, внутрирегиональная пространственная вариация цены, биржевые цены, ценовой диспаритет, аграрный рынок.

Gorlachuk M.A., Gorlachuk O.A. PRICING FOR AGRICULTURAL PRODUCTS: INTRAREGIONAL ASPECT

Economic conditions of agricultural products regional pricing are observed. Variable component of the agricultural products pricing in the region is explored. A range of measures to minimize intraregional and intraspecial variation of prices is proposed.

Keywords: price, intraregional spatial variation of price, exchange rates, price disparity, agricultural market.

Постановка проблеми. Регіональне ціноутворення на сільськогосподарську продукцію є надзвичайно динамічним процесом, який акумулює вплив значної кількості факторів. Серед найважливіших з них можна виокремити: фактори природно-кліматичного характеру (опосередковано через витрати виробництва); державну політику; взаємодію попиту та пропозиції; розвиток ринкової інфраструктури; вплив агроглобалізаційних процесів. Саме на цьому ієрархічному рівні ціноутворення проявляється закон регіональної вартості, який є визначальним у формуванні середньозваженого рівня регіональної ціни на продукцію аграрної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем регіонального ціноутворення присвятили роботи відомі вітчизняні та зарубіжні автори, зокрема: С.Л. Дусановський [2], У. Кьостер [3], І.І. Лукінов [4], В.М. Онегіна [5], І.В. Охріменко [6], П.Т. Саблук [8], Р. Плате [11], О.М. Шпичак [10] та ряд інших.

Однак вивчення регіональної проблематики формування цін на сільськогосподарську продукцію, незважаючи на присутність значної кількості наукових розробок, потребує всебічного та поглибленого дослідження науково-методичних та практичних його засад.

Постановка завдання. Стабільність ціноутворення на сільськогосподарську продукцію в регіоні є одним із індикаторів розвитку регіонального аграрного ринку та його здатності забезпечувати оптимальні параметри функціонування.

Виходячи з цього, виявлення варіативної компоненти у формуванні регіональної ціни та забезпечення мінімальної варіації її рівня за рахунок використання комплексу організаційно-економічних заходів в регіоні й буде складати мету нашого дослідження.

Вклад основного матеріалу дослідження. Регіональна варіація цін на сільськогосподарську продукцію в Україні передбачає існування досить широкого коридору, в межах якого відбувається коливання цін. Це свідчить про надто слабку просторову інтеграцію окремих регіонів і регіональних ринків сільгосппродукції та про суттєвий вплив територіально-регіональних відмінностей на процес ціноутворення в аграрному секторі. Як правило, за умов вільного товарообміну регіональні ціни на сільськогосподарську продукцію перебувають у тісному взаємозв'язку, а розмір цінової варіації є незначним.

Ринковий фундаменталізм, який в останні десятиріччя опанував вітчизняну теоретичну дискусію, присвячену проблемам реформування ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, практично втрапив на науковому горизонті розгляд територіально-регіональних відмінностей, які характерні для сільського господарства і ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. Однак в нашій країні самотійно склалися стійкі регіональні відмінності у рівнях цін на сільськогосподарську продукцію. Так, в Україні немає встановлених державою цінових поясів, але активно функціонують стихійно сформовані цінові пояси [1, с. 80].

Загальний рівень регіональної ціни на сільськогосподарську продукцію, згідно закону регіональної вартості, представляє собою середньозважену величину внутрішньорегіональних цін територіально-просторової складової вибраного територіального формування на дану продукцію. Простежимо даний процес на прикладі Тернопільської області.

В даному регіоні за основними видами сільськогосподарської продукції, за винятком виробництва овочів, відбулось кратне підвищення цін їх реалізації. Послідовне підвищення цін збуту цукрових буряків до 2011 р. змінилось значним зниженням у 2013 р. – до 37,2 грн./ц (табл. 1). Причина полягає в обмеженості регіональних ринків збуту цукру, які фактично функціонують в стані автаркії у центрах виробництва продукції, що має наслідком його від-

носне перевиробництво та вимагає жорсткого державного регулювання.

У цьому контексті слід відмітити наступну особливість досліджуваної динаміки: за всіма видами продукції рослинництва, окрім виробництва картоплі та плодово-ягідної продукції, у 2013 р. порівняно із попереднім періодом спостерігається значне зниження регіональних реалізаційних цін. По зернових культурах вони знизились із 151,4 грн./ц до 126,7 грн./ц, або на 16,3%, по цукрових буряках – із 46,4 грн./ц до 37,2 грн./ц, або на 43,2%, в овочівництві – із 173,0 грн./ц до 123,9 грн./ц, або на 29,6%.

В тваринництві вищезазначена картина характерна при виробництві м'яса худоби і птиці (за винятком молочного скотарства та виробництва яєць). Найбільший спад реалізаційних цін зафіксовано в м'ясному скотарстві із

1306,4 грн./ц до 1078,8 грн./ц (на 27,0%). В свинарстві ціни знизились із

1603,3 грн./ц до 1547,3 грн./ц (3,0%). Зниження цін відбулось в умовах, коли ринки яловичини і свинини є фактично ненасиченими та потребують нарощування обсягів виробництва продукції, яка поставляється на регіональні ринки, що функціонують у стані автаркії та обмеження міжрегіонального обміну сільськогосподарськими товарами. Значні коливання реалізаційних цін тваринницької продукції в першу чергу відображають вітчизняну та загальносвітову цінову кон'юнктуру на аграрних ринках. Це, безперечно, позначається на показниках ефективності виробничо-господарської діяльності товаровиробників і регіональному економічному розвитку.

Проблема додатково ускладнюється явищем 7-10-разового диспаритету цін на продукцію сільського господарства і цін на продукцію суміжних галузей, які його обслуговують. Крім того, протягом 90-х років в процесі неконтрольованого ціноутворення в регіонах сформувався колосальний ціновий диспаритет, на базі якого вже відбувався подальше ціноутворення на продукцію підприємств I та II сфер агропромислового комплексу нашої держави.

Дана ситуація зумовлена впливом факторів об'єктивного економічного характеру – монополізацією ринків агропродовольчої продукції (монопольно низькі закупівельні ціни) та матеріально-технічного забезпечення (монопольно високі ціни на продукцію промисловості). В певній мірі вказане явище є характерним і для розвинутих країн світу, в яких держава за рахунок програм субсидування численних напрямків підтримки фермерських господарств на рівні окремих регіонів покриває товаровиробникам недоотриманий прибуток у ціні. Такі дії, на

Таблиця 1
Середні ціни реалізації 1 ц основних видів сільськогосподарської продукції в Тернопільській області

Продукція	Роки						
	2005	2007	2009	2010	2011	2012	2013
Зернові	47,3	90,1	88,2	111,8	140,8	151,4	126,7
Цукрові буряки	18,7	18,5	65,5	78,4	81,7	46,4	37,2
Картопля	72,5	99,5	110,7	188,9	283,3	146,2	189,6
Овочі	146,6	198,3	156,7	243,6	258,9	173,0	123,9
Плоди та ягоди	67,6	100,6	39,5	162,7	211,7	121,8	233,8
ВРХ (в живій вазі)	594,9	528,2	811,4	883,0	1279,3	1306,4	1078,8
Свині (в живій вазі)	1009,3	743,6	1425,3	1190,7	1353,6	1603,3	1547,3
Птиця (в живій вазі)	607,1	443,7	683,5	874,3	978,4	931,7	872,2
Молоко	114,3	150,6	187,7	280,0	254,5	270,9	347,5
Яйця (1 тис. шт.)	248,2	253,4	393,1	423,4	448,6	527,3	597,9

Джерело: розраховано і складено на основі даних Головного управління статистики в Тернопільській області

нашу думку, незважаючи навіть на їх результативність, представляють собою заходи щодо усунення не причинних зв'язків, а їх наслідків. Бюджетні асигнування акумулюються і направляються на дані цілі за рахунок споживачів, що посилює соціальне напруження.

Переробні підприємства, володіючи монополією становищем на регіональному ринку і, відповідно, не маючи істотної конкуренції, створюють ціновий тиск на агропідприємства. Антимонопольне законодавство, незважаючи на численні правові норми, неспроможне ефективно відреагувати на ці процеси. Аналогічна ситуація спостерігається і на ринку засобів виробництва для потреб аграрної сфери регіонів. Такий подвійний тиск сільськогосподарські підприємства неспроможні витримати в конкуренції з новими та економічно потужними структурами – агропромисловими корпораціями (агрохолдингами). Останні, використовуючи переваги вертикально інтегрованого виробництва, отримують продукцію із значно меншою собівартістю, ніж інші суб'єкти агросектору, а, отже, знижуючи нижню межу бази ціни, отримують додатковий прибуток, що служить капіталізації сільськогосподарського виробництва. При цьому агрохолдинги в порівнянні з невеликими виробниками за розмірами площ сільськогосподарських угідь володіють, як правило, найбільшими та найширшими можливостями у використанні фактору регіональних переваг для виробництва сільськогосподарської продукції, оптимізуючи природні, технологічні, технічні та економічні чинники регіональних систем відтворення.

В умовах ринку однією із найважливіших вимог ціноутворення є стабільність ціни, яка характеризується відносно однаковим їх рівнем на певній території та протягом визначеного періоду. Іншими словами, це ситуація, за якої темпи інфляції є настільки

низькими, що не мають серйозного впливу на прийняття економічних рішень.

Причому існують декілька підходів її дослідження: динамічна стабільність (за ряд років і в межах одного року), територіальна (за регіонами, районами), стабільність ціни за різними маркетинговими каналами збуту та ін. [7, с. 59]. Досить важливо в дослідженні ціни простежити її формування територіальному вимірі. Для цього використовуємо такі статистичні методи, як аналіз варіацій та взаємозв'язків – розмах варіації, середнє квадратичне відхилення та коефіцієнт варіації [7, с. 60]. При цьому коефіцієнт варіації має наступні значення: до 5% – варіація слабка, 6–10 – помірна, 11–20 – значна, 21–50 – велика і понад 50% варіація рахується дуже великою.

Насамперед відслідкуємо внутрішньорегіональну динаміку ціни за основними видами сільськогосподарської продукції. В якості одиниці спостереження у періоді 2005–2013 рр. було взято усі адміністративні райони Тернопільської області (табл. 2).

На основі аналізу емпіричних даних було виявлено значну варіацію ціни за видами продукції: коефіцієнт варіації дорівнював за цукровими буряками

13,2%, овочами – 14,3%, м'ясом ВРХ та свиней відповідно – 12,4% та 11,3%. Досить велика цінова варіація серед 17 районних одиниць Тернопільської області була зафіксована з виробництва картоплі – 30,2% та яєць – 22,5%.

Суттєве відхилення ціни пояснюється локальністю регіонального ринку, нерозвиненістю транспортної інфраструктури, недостатньою просторовою інтеграцією регіональних ринків та, як наслідок, незначним обсягом міжрегіонального товарообміну. При порівнянні коефіцієнтів внутрішньорегіональної варіації ціни продукції та ціни їх реалізації можна виявити відповідну залежність. Однак, незважаючи на змен-

Таблиця 2

Внутрішньорегіональна просторова варіація ціни основних видів продукції за районами Тернопільської області

Продукція	Роки								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Коефіцієнт варіації, %									
Зернові	7,0	5,7	10,3	13,3	17,9	7,1	7,8	5,5	10,5
Цукрові буряки	8,9	11,8	30,3	61,3	34,2	60,0	36,9	14,4	13,2
Картопля	37,9	43,5	27,4	32,8	23,8	23,8	45,5	40,9	30,2
Овочі	46,1	55,2	56,7	96,3	27,9	52,2	45,0	23,3	14,3
Молоко	15,5	19,3	17,2	21,3	17,8	14,7	11,1	14,7	10,5
ВРХ	10,7	13,5	13,6	17,1	13,8	14,7	15,2	9,1	12,4
Свині	17,1	8,6	15,4	17,3	9,5	15,3	13,1	12,1	11,3
Яйця (1 тис. шт.)	6,2	22,0	1,5	-	5,3	7,9	6,7	12,1	22,5

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Тернопільській області

Таблиця 3

Ціна реалізації пшениці в Тернопільській області за різними каналами реалізації, грн./ц

Канал реалізації	Роки					2013 до 2008, ±
	2008	2010	2011	2012	2013	
Переробним підприємствам	89,6	110,4	141,1	149,8	151,9	62,3
Населенню	84,7	93,2	113,8	125,8	131,8	47,1
Пайовикам	66,0	81,1	90,6	126,8	120,9	54,9
На ринку	85,5	104,9	130,6	126,5	127,2	41,7
Через біржу	117,2	143,4	162,0	171,6	212,3	95,1
За іншими каналами	98,9	113,6	153,6	151,8	141,8	42,9
Середня ціна	90,9	105,3	140,2	147,3	137,8	46,9

Джерело: розраховано на основі даних Головного управління статистики у Тернопільській області та Тернопільської агропромислової біржі

шення в останній період територіальної цінової варіації основних видів продукції в регіоні, значення показника залишається ще досить високим. Продукція реалізується переважно за місцем її виробництва, а міжрайонні та міжрегіональні потоки є незначними для вирівнювання цін за регіональною ознакою. Це свідчить про невиконання ринком функції встановлення рівноважної ціни, а також продовження процесу формування ринкового середовища, відповідний рівень розвитку якого забезпечить формування єдиної ціни регіонального ринку аграрної продукції в умовах автаркії.

Як видно з даних таблиці 3, в збутовій стратегії господарств вигідною була реалізація пшениці через біржову інфраструктуру. У 2013 р. в позабіржовій торгівлі найвищі ціни (151,9 грн./ц) формувалися при збуті зернових переробним підприємствам, а по укладених біржових договорах товаровиробники отримали 212,3 грн./ц.

Біржові ціни істотно відрізняються від регіональних цін за наявною мережею збуту, але обсяги реалізації є незначними: у 2008 р. питома вага зернових від загального обсягу збуту дорівнювала 1,9%, а в 2013 р. вже 0,8%, що практично не справляє впливу на цінову кон'юнктуру регіонального ринку [9]. Як свідчать розрахунки, найбільше цінове відхилення було зафіксовано при реалізації пшениці пайовикам в рахунок орендної плати і на ринку. Рівень цін в посередницькому секторі (за іншими каналами реалізації) був значно меншим.

Відсутність розвинутого біржового ринку збуту продукції позбавляє товаровиробників регіону значно вигідніших умов реалізації, а відповідно, формує хронічно низьку ефективність виробництва. Серед причин можна назвати недостатнє інформаційне забезпечення, неефективну інформаційну роботу служб цінового моніторингу регіонального аграрного ринку та ряд інших факторів. До основних факторів, що визначають вибір товаровиробником маркетингового каналу, можна віднести витрати на реалізацію, фінансовий стан господарства, якісні параметри продукції, ефективність каналів реалізації, цілі підприємства та ін.

Значний розмах регіональної варіації цін призводить до деструктивних процесів передусім у розвитку спеціалізації, формуванні доходів сільськогосподарських виробників, можливостях інвестиційної діяльності, а, зрештою, й до звуженого типу економічного відтворення. Як наслідок, досі в Україні існують не лише підприємства, райони, але й цілі

регіони в масштабах областей, в котрих виробництво сільськогосподарської продукції є абсолютно збитковим, що додатково підтверджує необхідність удосконалення регіонального ціноутворення.

Висновки. З метою розв'язання вказаних проблем економічного розвитку окрім ринкових потрібно запроваджувати також регіональні інструменти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. Економічне обґрунтування регіонального ціноутворення повинно здійснюватись на основі зважених методологічних і методичних підходів у відповідності з формуванням кількісно та якісно нових продуктивних сил, зміни структури аграрного виробництва, змісту і характеру сільськогосподарської праці, її продуктивності, що в значній мірі залежить від сучасних регіональних особливостей розміщення та спеціалізації аграрного виробництва, досягнутого рівня продуктивності ґрунтів і тварин та інших чинників процесу відтворення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агеев Є.Я. Ціноутворення: теорія та практикум : [навч. посіб.] / Є.Я. Агеев, Т.В. Шахматова, С.В. Піча. – Львів : Новий Світ-2000, 2012. – 374 с.
2. Дусановський С.Л. Економічні аспекти функціонування і розвитку продовольчого ринку регіону : [монографія] / С.Л. Дусановський, М.А. Горлачук, С.Д. Пластун. – Тернопіль : Горлиця, 2007. – 234 с.
3. Кьостер У. Основи аналізу аграрного ринку / У. Кьостер ; наук. ред. пер. О. Нів'євський. – К. : АДЕФ-Україна, 2012. – 486 с.
4. Лукинов І.І. Вибрані праці : у 2-х кн. Кн. 2 / І.І. Лукинов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 794 с.
5. Онегіна В.М. Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських виробників : [монографія] / В.М. Онегіна. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 590 с.
6. Охріменко І.В. Витрати та собівартість сільськогосподарської продукції в регулюванні економічних відносин сільськогосподарських підприємств: [монографія] / Охріменко І.В. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 360 с.
7. Охріменко І.В. Макроекономічний аналіз аграрного ринку на прикладі функції формування цін / І.В. Охріменко // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 58–63.
8. Саблук П.Т. Ціноутворення в період ринкового реформування в АПК : [монографія] / П.Т. Саблук. – К. : ННЦ ІАЕ, 2006. – 440 с.
9. Статистичні дані Тернопільської агропромислової біржі за 2008–2013 рр.
10. Шпичак О.М. Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2012. – № 8. – С. 3–10.
11. Plate, R. (1970). Agrarmarktpolitik. Band 2: Die Agrarmärkte Deutschlands und der EWG. BLVVerlagsgesellschaft München Basel Wien. – 384 s.